

deTinkoerier

MEDEDELINGENBLAD NEDERLANDSE TINVERENIGING • JAARGANG 13, NUMMER 2, DECEMBER 2005

- 14e en 15e eeuwse tinnen lepels met ijzeren kern uit de lage landen
- Een Kamper ordonnantie uit 1477 betreffende de tinnegieterij
- Oude en nieuwe merken

Nederlandse TinVereniging

OPRICHTING

27 maart 1993

BESTUUR

J.F.H.H. Beekhuizen	Voorzitter
Mevr. S. Bracht	Secretaris
J.C. den Riet	Penningmeester
B. Dubbe	Bestuurslid en erelid
G. Groenendijk	Bestuurslid
A.A. Kooyman	Bestuurslid
W.A. Röben	Bestuurslid
H.B. van Wijk	Bestuurslid
J.E. Wustenhoff	Bestuurslid en erelid

REDACTIE

B. Dubbe	Hoofdredacteur
J.F.H.H. Beekhuizen	Redacteur - lay-out
J.E. Wustenhoff	Redacteur

ADRES SECRETARIAAT

Postbus 141
2240 AC Wassenaar

ADRES REDACTIE

E. Tesschenmacherstraat 56
7415 CV Deventer

ADRES PENNINGMEESTER

Urkerstraat 6
1181 EW Amstelveen

STICHTING NEDERLANDSE TINBIBLIOTHEEK

H.B. van Wijk	Voorzitter en bibliothecaris
J.E. Wustenhoff	Secretaris
A.A. Kooyman	Penningmeester

BANKRELATIE

Postbank	4382632
----------	---------

IISN: 1380-108

Copyright: 'Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het bestuur of de redactie van de NVT' en/of de auteur(s).

Inhoudsopgave

1. Voorwoord van de voorzitter	6
2. Ledenbijeenkomsten NTV en VT	7
3. Verslag ledenbijeenkomst Amsterdams Historisch Museum	8
4. Veertiende- en vijftiende-eeuwse tinnen lepels met ijzeren kern uit de lage landen E. en D. Mertens	11
5. Een Kamper ordonnantie uit 1477 betreffende de tinnegieterij B. Dubbe	22
6. Een bodemvondst van een miniatuur haardplaat J.E. Wustenhoff	24
7. Oude en nieuwe merken J. Beekhuizen	26
8. Hendrik Kamphof versus Hans Klein A. Korstjens	32
9. Maak kennis met... A. Korstjens	33
10. Literatuur over tin H.B. van Wijk	36
11. Oude nummers De Tinkoerier H.B. van Wijk	37
12. Aanvulling Redactie	38

Voorwoord van de voorzitter

Najaarsbijeenkomst Vlaamse Tinvereniging te Weerde

De najaarsbijeenkomst in het Amsterdams Historisch Museum op 22 oktober jl. was zeer druk bezocht. Mogelijk was de veiling, georganiseerd door de heren Ton Kooyman en Johan Verharen, de aanleiding. Een goed verzorgde catalogus was tijdig rondgestuurd. Van de eenentwintig kavels werden er maar drie verkocht. Dit is geen reden om het een volgende keer niet nog eens te proberen!

Het bestuur had de heer Meulenmeester uit Brugge uitgenodigd als spreker. Zijn voordracht 'Tafelen door de eeuwen heen' was zeer boeiend (zie verder verslag secretaris).

Op 27 september 2005 bestond onze vereniging 12 1/2 jaar. De heren Bé Dubbe, Henk van Wijk, Han Wustenhoff en ondergetekende bekleeden inmiddels 12 1/2 jaar een bestuursfunctie: een prestatie van formaat.

Ook wil ik er even bij stilstaan dat wij al 12 1/2 jaar te gast zijn in het Amsterdams Historisch Museum. Onze dank gaat uit naar de directie en medewerkers van het museum en in het bijzonder naar de heer Bert Vreeken.

In het voorwoord van de vorige Tinkoerier sprak ik over de mogelijkheid onze website aantrekkelijker te maken. Dit is intussen gebeurd. Er is een vraag- en antwoordrubriek aan toegevoegd, die nu een maand actief is. Er zijn diverse reacties binnengekomen. Statistische gegevens laten zien hoe vaak een website bezocht wordt. In de maanden september en oktober werd onze website vijf en zeven maal per dag bezocht. Dat is zeker niet slecht te noemen.

Onze catalogus Van tin gegoten – uit tin genoten is bijna uitverkocht. U weet dat het bestuur besloten heeft honderd exemplaren te reserveren. Dit houdt in dat er nog zevenendertig exemplaren met normale en tien met harde kافت te koop zijn.

Op 13 november vierde de Vlaamse Tinvereniging haar 25-jarig jubileum in Weerde.

Er waren diverse leden van ons bestuur aanwezig. De gehele bijeenkomst had een informeel karakter met als voornaamste doel: gezelligheid. Na een korte inleiding van voorzitter André Boschmans was het mijn beurt de aanwezigen toe te spreken.

Namens het bestuur en de leden van de Nederlandse Tinvereniging feliciteerde ik de jarige vereniging, waarbij ik tevens memoreerde dat zij de op een na oudste tinvereniging van Europa is. The Pewter Society is met haar zevenentachtig jaar de oudste.

Ondanks het grote aantal tinverzamelaars in Frankrijk en Duitsland zijn daar geen tinverenigingen. Misschien zouden de besturen van de VT en de NTV kunnen onderzoeken of er een mogelijkheid bestaat om tot oprichting van een tinvereniging in die landen te komen. Verder heb ik de gezelligheid en gemoedelijkheid van hun bijeenkomsten geprezen, waarbij niet vergeten wordt over tin te praten. Soms lijkt het dat er voor de leden niets anders op deze wereld bestaat dan tin. Het bezig zijn met tin geeft volop voldoening, werkt ontspannend en is soms zelfs therapeutisch. De aanschaf van een stuk tin is in vele gevallen goedkoper dan een bezoekje aan een arts of psychiater.

Tot slot heb ik namens de Nederlandse TinVereniging aan André Boschmans een exemplaar van onze catalogus met harde kaft en een exemplaar van mijn boek *De schoonheid van het oude Tin* overhandigd.

Na een zeer humoristisch overzicht van vijftientig jaar Vlaamse Tinvereniging door genoemde voorzitter, werd het officiële gedeelte afgesloten en volgde een gezellige, zeer goed aangeklede borrel.

Al met al: gastvrijheid ten top bij onze zuiderburen.

Rest mij u prettige feestdagen en een gezond 2006 toe te wensen.

Jan Beekhuizen

Ledenbijeenkomsten NTV 2006

Zaterdag 13 mei 2006

Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem

Zaterdag 4 november 2006

Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam

Ledenbijeenkomsten VT 2006

Zondag 23 april 2006

Weerde

Zondag 12 november 2006

Weerde

Verslag ledenbijeenkomst Amsterdams Historisch Museum op 22 oktober 2005

Op zaterdag 22 oktober heeft de Nederlandse TinVereniging de najaarsbijeenkomst gehouden in het Amsterdams Historisch Museum. Al twaalf jaar biedt het museum ons op genereuze wijze gastvrijheid. Onze voorzitter de heer Jan Beekhuizen, heeft dit tijdens de opening van de bijeenkomst in herinnering gebracht. Op het programma deze dag stonden ondermeer een veiling en een lezing.

De veiling

Het was niet de eerste veiling gehouden tijdens een ledenbijeenkomst, maar wel volgens een geheel vernieuwde opzet. De initiatiefnemers van deze veiling, de heren Ton Kooyman en Johan Verharen, hebben er veel tijd en energie in gestoken om de veiling professioneel op te zetten zodat het voor de aanwezigen aantrekkelijker werd om mee te bieden. Om te beginnen hebben zij een degelijk veilingreglement opgesteld en een gevarieerde collectie tinnen voorwerpen geselecteerd. Om de leden op de hoogte te brengen van de te veilen objecten is een fraaie catalogus met foto's gemaakt, die met de uitnodiging voor de ledenbijeenkomst is meegezonden naar alle leden. Tijdens de bijeenkomst hebben beide heren voortvarend de veilinghamer gehanteerd. Desondanks moet gezegd worden dat een relatief klein aantal voorwerpen van eigenaar is veranderd en de veiling niet echt spannende momenten heeft gekend. Misschien moeten onze leden nog wennen aan dit nieuwe initiatief en zullen op toekomstige veilingen meer bieders zich melden.

De lezing

Uit Vlaanderen was de heer J. L. Meulenmeester afgereisd om ons te onderhouden over het onderwerp 'Tafelen door de eeuwen heen'. De heer Meulenmeester, kunsthistoricus, conservator van een archeologisch museum nabij Brugge en leraar aan de hotelschool te Brugge, bleek een zeer begaafde spreker die moeiteloos de aandacht van de aanwezigen wist vast te houden met een boeiend betoog en op treffende wijze ondersteund door anekdotes en dia's. 'Tafelen door de eeuwen heen' is een onderwerp dat

velen zal aanspreken omdat het betrekking heeft op veel aspecten van het dagelijkse leven van onze voorouders, maar ook op dat van onszelf. Bovendien zijn er in de verzamelingen van leden ongetwijfeld veel tinnen voorwerpen aanwezig die in het verleden gebruikt werden bij het tafelen.

Om ook degenen die de lezing hebben gemist op de hoogte te stellen van het interessante betoog volgt hier een samenvatting van de door de heer Meulenmeester gehouden lezing.

Samenvatting lezing

Tafelen door de eeuwen heen

Eten met de handen en brood soppen in de soep zijn tegenwoordig 'not done' en tegen alle regels van de etiquette. Maar wat te denken van keizer Karel de Vde en koning Lodewijk de XIVde die met de handen, en soppend met brood hun eten tot zich namen?

We kunnen ons afvragen waar onze hedendaagse tafelmanieren vandaan komen. Wat wij nu beschouwen als goede tafelmanieren is slechts een stadium in een lange ontwikkeling waaraan belangrijke sociaal-culturele aspecten ten grondslag liggen. In de geschiedenis van de mensheid heeft het leren eten met bestek vooral te maken met het ontwikkelen van zelfbeheersing. Terwijl aan het ontstaan van conventies voor het tafelgesprek sociale en zelfs politieke dimensies te herkennen zijn. Daarnaast worden tafelmanieren gekenmerkt door regionale verschillen en verschillen tussen plattelandsgebruiken en stedelijke gebruiken.

Het bestek is pas zeer laat in de geschiedenis van de mensheid ontwikkeld. Men at met de handen en stukken brood werden gesopt in een gezamenlijke pot. Het soppen was nodig omdat veel mensen last hadden van ontstekingen in de mond waardoor tanden en kiezen al op jonge leeftijd verloren gingen, dit alles als gevolg van slechte mond- en tandhygiëne. Brood, een belangrijk voedingsmiddel voor brede lagen van de bevolking, was vaak oud en dus

Verlag ledenbijeenkomst Amsterdams Historisch Museum op 22 oktober 2005

hard omdat meestal slechts één keer per week werd gebakken. Met een slecht gebit met weinig of geen tanden en kiezen kon dit harde brood alleen gegeten worden door het te soppen in vloeistof. Restjes soep of jus werden met een stuk brood uit de pot geveegd.

Het is bekend dat keizer Karel de Vde zijn eten sopte omdat hij al op jonge leeftijd zijn tanden en kiezen kwijt was en bovendien door zijn zogenaamde Habsburgse kin (lange onderkaak ten opzichte van de bovenkaak) toch al lastig kon eten. Maar ook van koning Lodewijk de XIVde weten we dat hij gewoon was om met zijn handen te eten. Hoe eenvoudig deze tafelmanieren nu ook moge lijken, deze vorst heeft ook de aanzet gegeven tot het ontwikkelen van de verfijnde wijn Champagne, door aan de abt Dom Perignon de opdracht te geven een mousserende wijn te ontwikkelen.

Maar wie kent geen voorbeelden van mensen in de eigen omgeving die (vroeger) gewend waren om met een koekje in koffie of thee te soppen of met brood in de soep. Deze manieren horen niet meer volgens de etiquette, maar liggen nog maar kort achter ons. En volgens de huidige etiquette is het in sommige gevallen nadrukkelijk toegestaan om met de handen te eten, zoals gevogelte, patat frites, asperges of een haring.

Veel kennis van eetgewoonten in vroeger dagen danken we aan afbeeldingen op schilderijen. Zo is op schilderijen uit de periode rond 1500 AD van Breughel en Bosch te zien dat pelgrims onderweg hun eigen lepel en mes meenemen aan hun riem, of in de rand van hun hoed gestoken. De elite liet mooie doosjes en foedralen maken om het eigen bestek in mee te nemen. Een schilderij uit 1487 van de hand van Memling toont een lid van de rijke bankiersfamilie Portinari met een ketting om zijn hals met daaraan een klauw van een roofvogel. Deze klauw werd gebruikt om het gebit schoon te schrapen. Later, in de achttiende eeuw, was het onder de elite een ver-

plichting om in gezelschap regelmatig het gebit te reinigen met een tandenstoker. Om de omstanders van deze activiteit kennis te geven werden tandenstokers soms voorzien van een fluitje dat tijdens de gebitsreiniging een fluittoon liet horen

Niet alleen de tafelmanieren maakten een ontwikkeling door maar ook het tafelgerei dat gebruikt werd veranderde van vorm.

De lepel

De Romeinen gebruikten al een soort lepel, maar in onze streken komt de lepel pas in gebruik vanaf de middeleeuwen. De vorm van de lepelbak is aanvankelijk rond en de steel is kort en recht.

In de zestiende eeuw is het nog zeer uitzonderlijk dat landvoogdes Maria van Hongarije meerdere lepels in haar bezit heeft. Maar dat daar een aantal lepels met een lepelbak in de vorm van een peer en in de vorm van een viool bij waren maakte het tot een buitengewoon exclusief en vernieuwend bezit. In de loop van de tijd werd de gangbare ronde vormgeving van de lepelbak langzaam vervangen door meer ovale vormen. Gedurende lange tijd bleef het een teken van rijkdom om meerdere lepels in bezit te hebben. Het lepelrek was een pronkstuk in het huishouden om de welstand zichtbaar te maken.

In de achttiende eeuw veranderde de vormgeving van de lepelsteel. De steel die tot dan toe recht was, met eventueel een knopvormig uiteinde als versiering, kreeg o.a. een verbreed uiteinde een zogenaamde pied de biche. Dit uiteinde werd vaak versierd met bijvoorbeeld een familiewapen of met initialen. Om de overgang van de lepelbak naar de steel te verstevigen werd aan de onderkant een versterking aangebracht, bijv. door middel van een rattestaart. Vanaf deze tijd is de vorm van de lepel tot op heden globaal gelijk gebleven.

Verslag ledenbijeenkomst Amsterdams Historisch Museum op 22 oktober 2005

Het mes

Al heel vroeg verschaftte de mens zich werktuigen om mee te kunnen snijden. In het stenen tijdperk gebruikte men zogenaamde flinten. Uit de middeleeuwen kennen we afbeeldingen van mensen met een mes. Het mes werd megedragen als verdedigingsmiddel en om bijvoorbeeld stukken voedsel in kleinere eenheden te verdelen. Ook werd met de scherpe punt het eten naar de mond gebracht of tussen de tanden gepeuterd. En monniken gebruikten een mes om tijdens het schrijven op perkament tekstdelen te kunnen wegschrapen. In die dagen was een mes een persoonlijk en multifunctioneel gebruiksvoorwerp.

De vork

De oudste bekende vork in de lage landen is in 1435 in het bezit van Jacoba van Beieren. In het Byzantijnse rijk is er in de elfde eeuw al een vermelding van een stok met twee tanden die gebruikt zou worden bij het tafelen. De oudste afbeelding van een vork is op een schilderij uit 1487 van Botticelli.

Overigens werd vanuit religieuze kring gewaarschuwd tegen het gebruik van de vork omdat deze lijkt op de drietand van de duivel. In de twaalfde eeuw maande de mystica Hildegard von Bingen de gelovigen om zich te beperken tot het gebruik van het door God in de schepping gegeven gereedschap, namelijk de handen.

De vork werd aanvankelijk niet veel gebruikt, de echte doorbraak van de vork ontstond in de zeventiende eeuw door een verandering in de kledingmode. De steeds grotere molensteenkragen maakten het lastiger om het eten zonder knoeien in de mond te krijgen. Veelal werd van de punt van het mes gegeten maar de grote kraag maakte het risico op snijwonden in de mond groot. Kardinaal Richelieu had tijdens een officieel diner een ongeluk, gehinderd door zijn grote kraag sneed hij per ongelijk met zijn mes in zijn tong met een zeer ernstige bloeding

tot gevolg. Daarop stelde hij het gebruik van een vork verplicht.

In de zestiende eeuw heeft een vork maar twee tanden, in de zeventiende eeuw komt de drietand in gebruik. In de achttiende eeuw ontwikkelt de steel van de vork zich identiek aan de vorm van de lepelsteel met een breed uiteinde. Ook wordt de zogenaamde rattestaart als versterking onder de bak gebruikelijk.

De etiquette

Etiquette is van alle eeuwen, maar verandert ook door de eeuwen, dat blijkt duidelijk uit de literatuur op dit gebied. In een middeleeuws handschrift in de bibliotheek van Oudenaarde worden onder andere de volgende etiquetteregels voor tafelmanieren gegeven:

- niet te lang met je handen in de gezamenlijke etenspot zitten om het beste stuk eruit te zoeken
- niet in de neus peuteren
- handen niet afvegen aan de kleding van degene die naast je zit

In de zestiende eeuw heeft Erasmus ook een aantal regels voor goede tafelmanieren te boek gesteld:

- niet je neus snuiten in het tafellaken
- geen overbodige geluiden maken zoals smakken en boeren
- alleen wat je met drie vingers kunt oppakken uit de pot halen

Als we de etiquetteboeken die anno nu worden uitgegeven inkijken, zien we dat bovenstaande regels daarin niet meer zijn opgenomen. Ze spreken kennelijk vanzelf of zijn overbodig geworden.

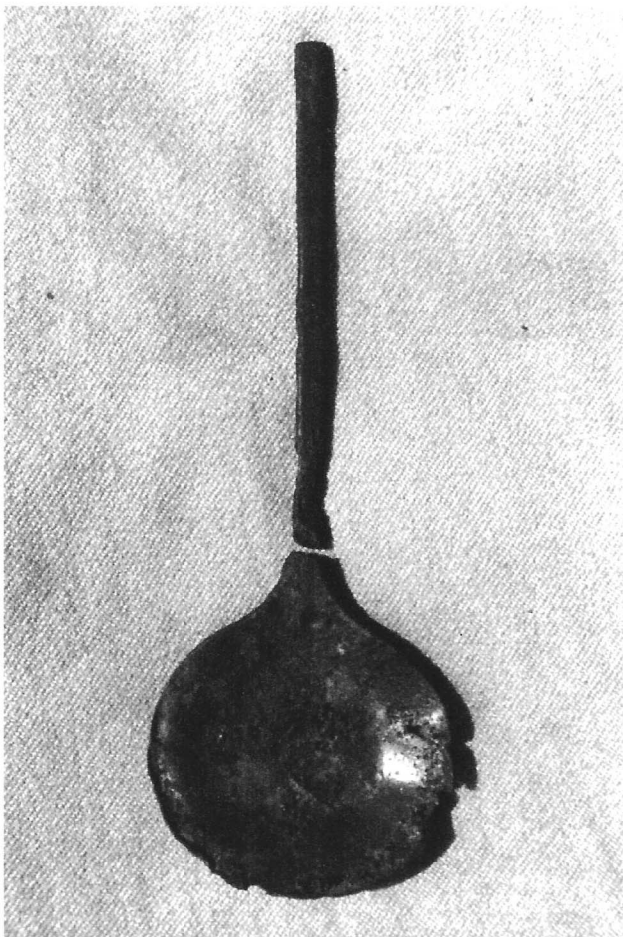
Veertiende- en vijftiende-eeuwse tinnen lepels met ijzeren kern uit de lage landen

E. en D. Mertens

In de loop der eeuwen vindt door het gebruik van nieuwe metalen en nieuwe methodes een evolutie plaats in de fabricage van de lepel. In de 14e eeuw volgt het nieuwe metaal tin het koper op en in plaats van gehamerd wordt de lepel gegoten. Het tin is zachter, brosser, minder flexibel en daardoor breekbaarder dan een koperlegering.

De constructie van de gegoten tinnen lepel plaatste de ambachtslieden voor een probleem. De lepels waren zwak bij de overgang van de steel naar de bak en braken vaak op deze plaats (afb.1).

Afbeelding 1 Eetlepel 2e helft 15de eeuw, lengte 16,4 cm. Archeologische Kring Mechelen

De tinnegieters bedachten een oplossing om de constructie te versterken. Zij brachten in de steel een ijzeren staafje aan dat doorloopt tot in de bovenzijde van de lepelbak.

In de 13e en 14e eeuw werden lepels vervaardigd uit latoenkoper (koper-zinklegering), ze werden uit plaat geknipt en de bak werd in vorm gehamerd. De bak was rond of vijgvormig. De steel had meestal een rechthoekige doorsnede (onbewerkt), soms was deze ruitvormig (gehamerd). De steelbeëindiging was een enkele keer recht afgesneden maar meestal een eenvoudig gehamerd knopje¹.

De lepels zijn vaak voorzien van een merk. Er werden verschillende merken gebruikt zoals gekroonde vijf-puntige ster, Franse lelie, gotische letter, rijksappel^{2/3}.

In de tweede helft van 14e eeuw verschijnen de eerste gegoten tinnen lepels. Het zijn kopieën van de gehamerde lepels in latoenkoper.

Ze hebben een ronde, ondiepe bak, een rechte dunne steel met een platte, zeshoekige doorsnede en een vrucht (eikel of bes) als steelbeëindiging. De steelbeëindiging is apart gegoten en op de steel geschoven en gesoldeerd.

Om de overgang van de steel naar de bak te verstevigen, is een ijzeren staafje in de steel aangebracht. Dit staafje loopt van de bovenzijde van de bak tot het einde van de steel en is omgeven door een tinnen mantel. Soms is het uiteinde van het staafje in de bak verdikt waardoor een verhoging aan de voor- en achterzijde van de bak zichtbaar is.

Toch ontstaan in de loop van de tijd vaak breuken op

Veertiende- en vijftiende-eeuwse tinnen lepels met ijzeren kern uit de lage landen

de overgang van de steel naar de bak omdat het ijzer door roesten gaat uitzetten. Op de breuklijn is dan in de doorsnede het ijzeren staafje zichtbaar. Een enkele keer is een deel van de tinnen mantel verteerd en is het ijzeren staafje verdwenen. Vaak zijn nog ijzerresten zichtbaar.

Bij niet beschadigde lepels is het mogelijk het ijzeren staafje met een magneet aan te tonen. De lepels dragen meestal een gekroond hamermerk op de voor- of achterzijde van de steel tegen de bak aan⁴. Een enkele keer treft men een gekroonde vijf-puntige ster aan.

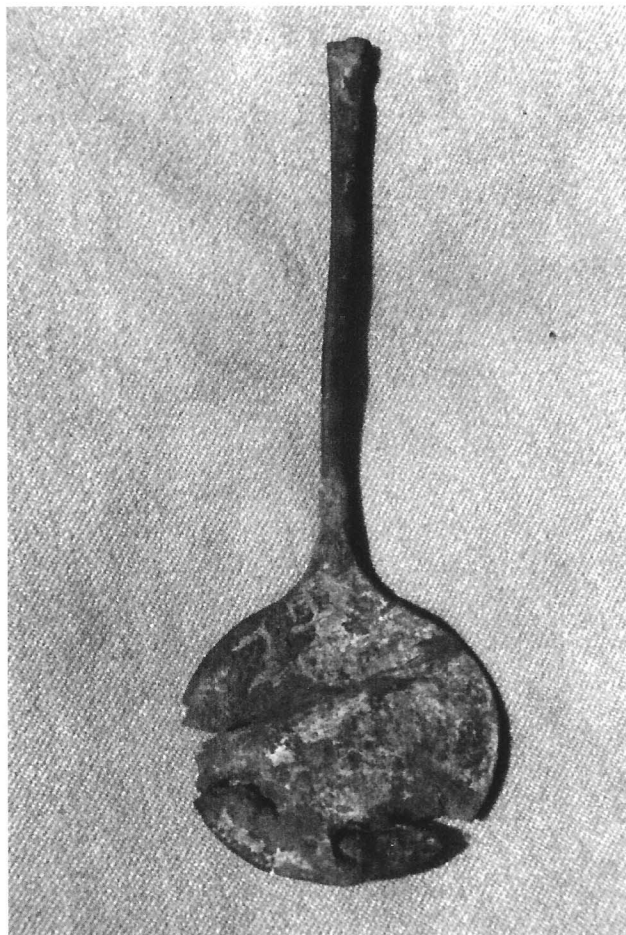
In de eerste helft van de 15e eeuw wordt de bak dieper, de steel dikker en veranderen de steelbeëindigingen. De steel wordt recht afgesneden of is een figuur (o.a. leeuw, zeewezen)⁵.

In de eerste helft van de 15e eeuw gaan de koperwerkers concurreren met de tinnegieters. Ze gaan lepels gieten in koperlegering en gebruiken aan de achterzijde van de bak een driehoekige versterking op de overgang van de steel naar de bak. Deze lepels hebben een vijfvormige bak, een rechte steel met ovale doorsnede en als steelbeëindiging een knop of bes.

Als merk bij dit type is bekend een gekroonde lelie (dit artikel) en rijksappel.

Uiteindelijk wordt eind 15e eeuw het ijzeren staafje in de tinnen lepel verlaten en door een driehoekige versterking op de overgang van de steel naar de bak vervangen. Later ontwikkelt zich deze versterking tot een rattenstaart of naald en de steel wordt forser. Uiteindelijk betekent dit het einde van de productie van lepels in koperlegering en winnen de tinnegieters de strijd.

In dit artikel worden een aantal tinnen lepels met ijzeren staafje uit de 14e en 15e eeuw beschreven met als vergelijkingsmateriaal enkele exemplaren in koperlegering uit dezelfde tijd (afb. 2).

Afbeelding 2 Eetlepel 2e helft 15de eeuw, lengte 16,5 cm. Archeologische Kring Mechelen

Tevens wordt ingegaan op de evolutie van de constructie in de 15e eeuw.

Evolutie van koperen naar tinnen lepels

De 14e en 15e eeuwse tinnen lepels worden gekopieerd naar het model van de gehamerde 13e en 14e eeuwse exemplaren in koperlegering. Ze hebben een grote lepelbak, een lange smalle steel en geen uitwendige versterking op de overgang van de steel naar de bak.

De vier volgende lepels dienen als vergelijkingsmateriaal wat betreft de uitwendige kenmerken.

Veertiende- en vijftiende-eeuwse tinnen lepels met ijzeren kern uit de lage landen

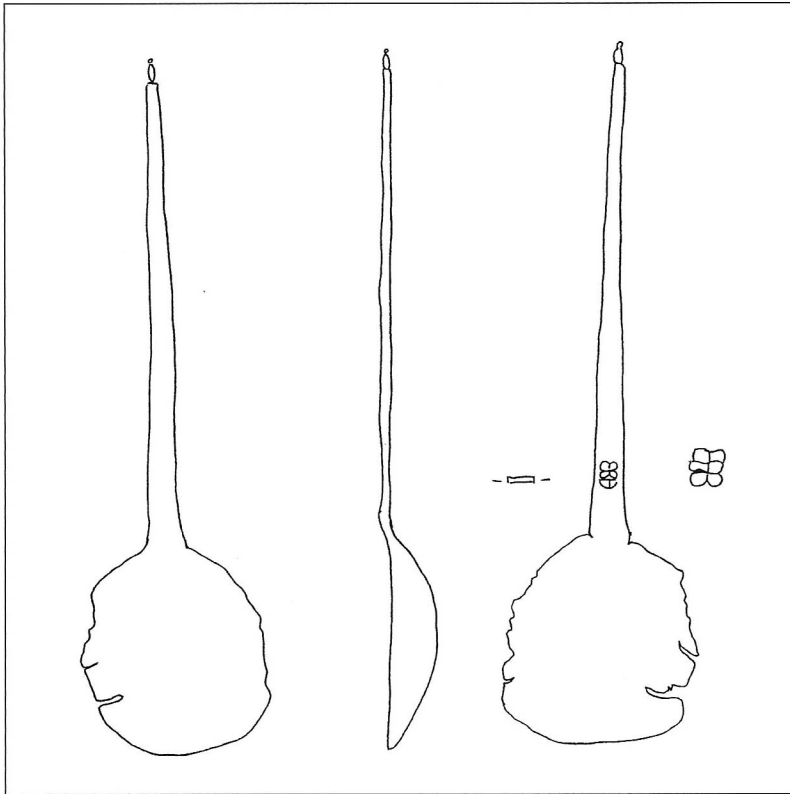

Fig. 1 Lepel, koperlegering

Tweede helft 13e eeuw.

Vindplaats Amsterdam, uit een plaat geknipt en in vorm gehamerd, ronde bak, lange smalle steel met recht-hoekige doorsnede, steelbeëindiging knopje.

Gemerkt op voorzijde steel met rijksappel.

Lengte 15,5 cm.

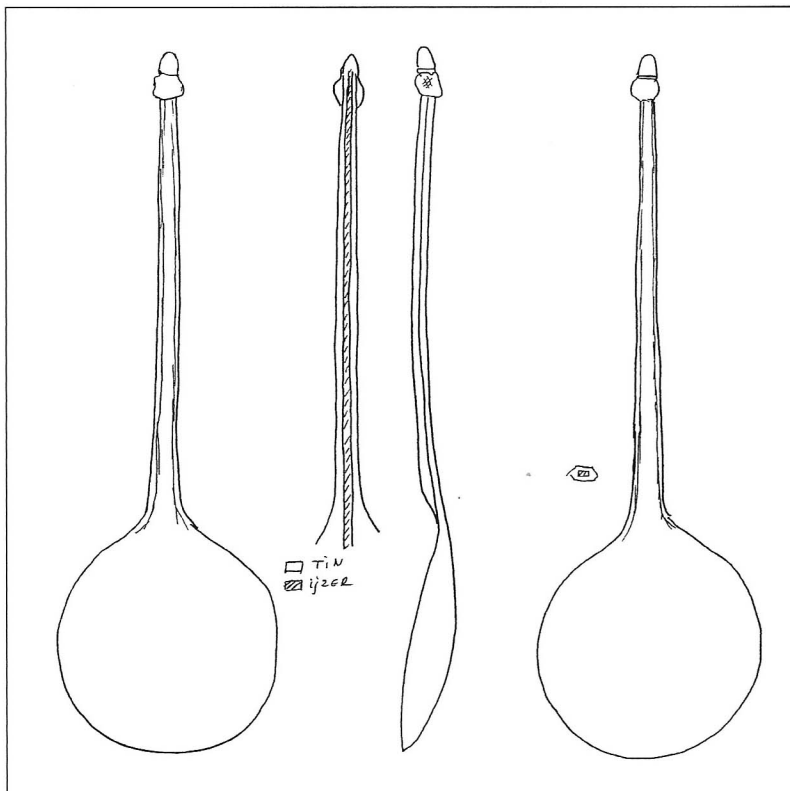

Fig. 2 Lepel, tin

Tweede helft 14e eeuw.

Vindplaats Amsterdam, gegoten, ronde bak, lange steel met zeshoekige doorsnede en ijzeren kern, steelbeëindiging eikel.

Geen merk.

Lengte 17,4 cm,

Veertiende- en vijftiende-eeuwse tinnen lepels met ijzeren kern uit de lage landen

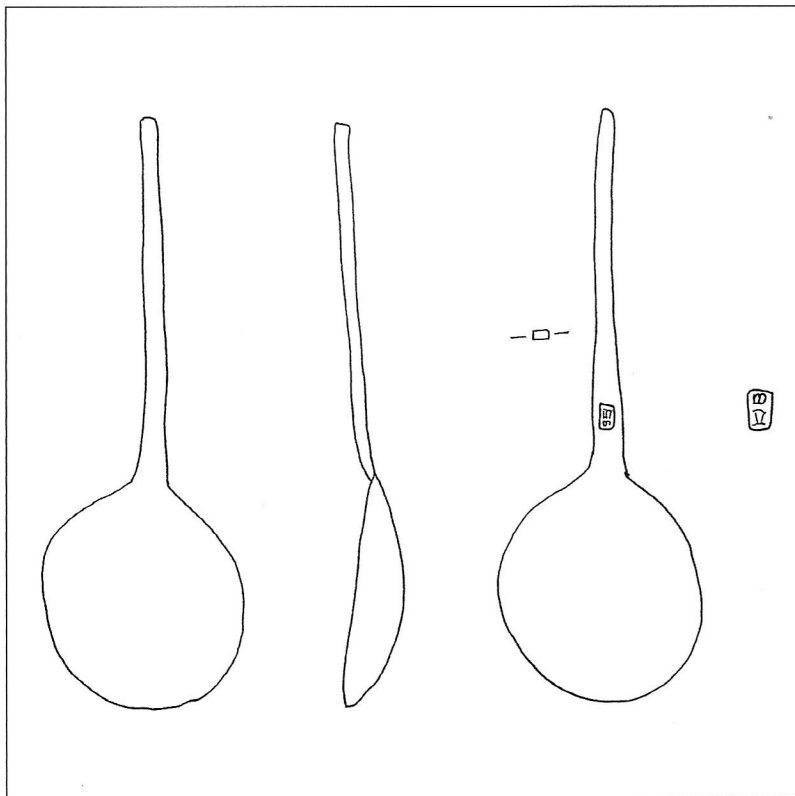

Fig. 3 Lepel, koperlegering

Eerste helft 14e eeuw.

Vindplaats Oudenaarde (B), uit een plaat geknipt en in vorm gehamerd, vijf-vormige bak, korte recht afgesneden steel met rechthoekige doorsnede.

Gemerkt met gekroonde gotische letter van de stad Dinant (B) op voorzijde steel.

Lengte 13,0 cm.

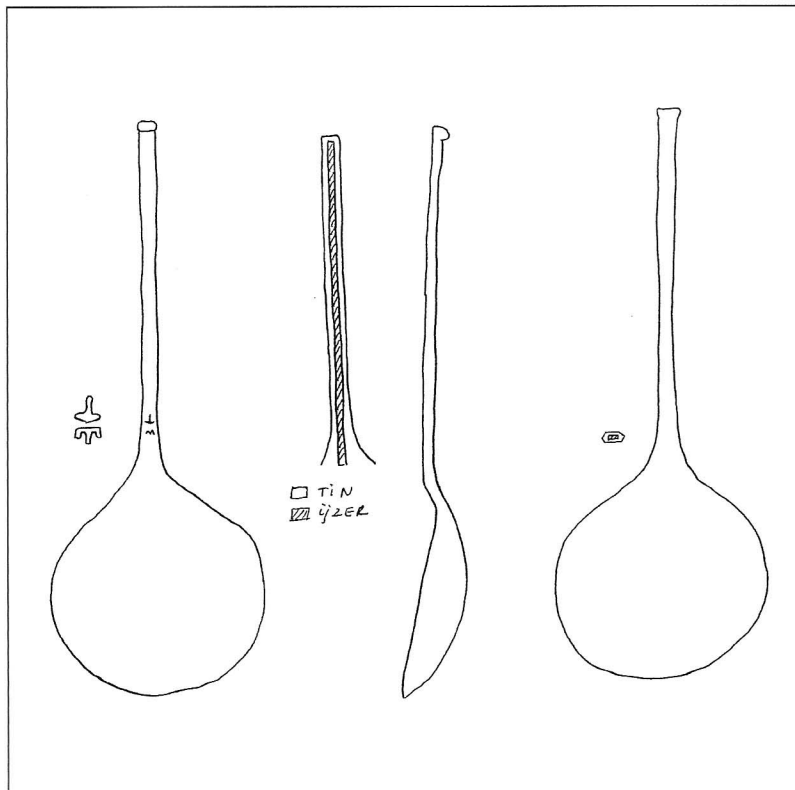

Fig. 4 Lepel, tin

Eerste helft 15e eeuw.

Vindplaats Delft, gegoten, vijf-vormige bak, korte recht afgesneden steel met zeshoekige doorsnede en ijzeren kern, steelbeëindiging knopje. Gemerkt met gekroonde hamer op voorzijde steel.

Lengte 14,3 cm.

Veertiende- en vijftiende-eeuwse tinnen lepels met ijzeren kern uit de lage landen

Constructie

De constructie van de 14e en 15e eeuwse tinnen lepels wordt gekenmerkt door de ijzeren versterking: een lang ijzeren staafje in de steel doorlopend in de bak.

De ijzeren pen is aan de buitenzijde niet zichtbaar behalve door soms wat roestsporen op de steelbeëindiging en een verhoging in de bak. Het verloop van de pen kan aangetoond worden door een magneet. Soms ontstaan, door roesten van de ijzeren pen, breuken op de overgang van de steel naar de bak. Een enkele keer is een gedeelte van de steel (mantel) en de ijzeren pen verdwenen waardoor de steel een gleuf vertoont.

De gleuf is duidelijk zichtbaar bij de lepel van fig. 5, ook zijn nog geroeste resten ijzer in het breukvlak ter hoogte van de bak te zien.

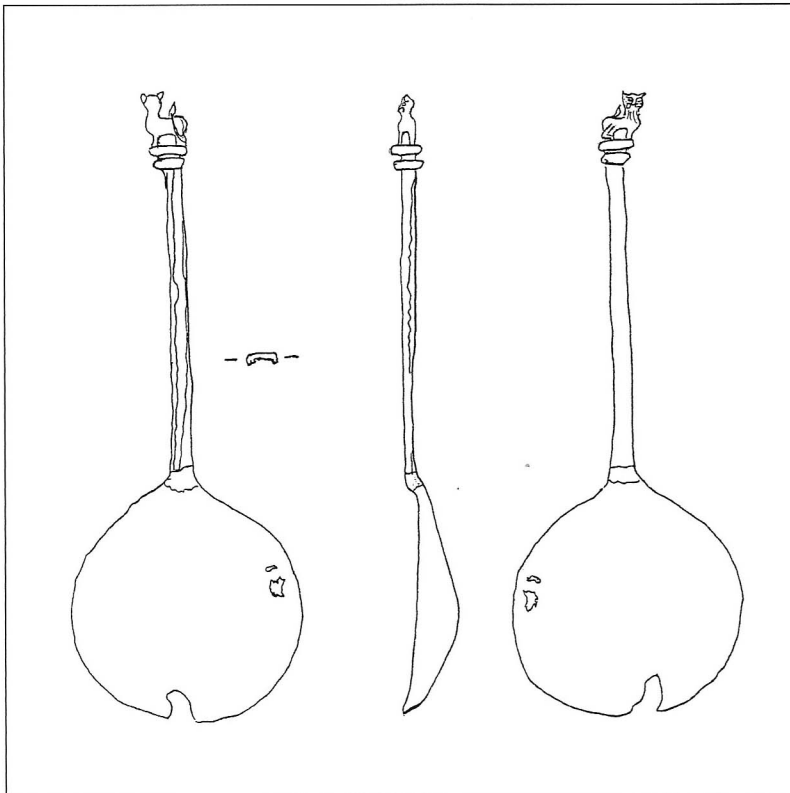

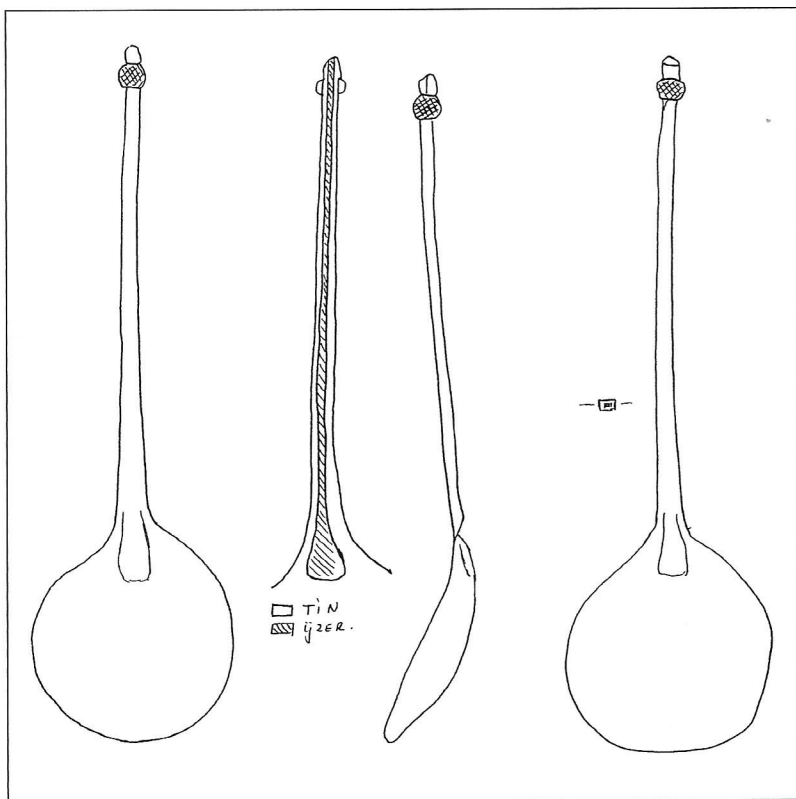
Fig. 5 Lepel, tin

Eerste helft 15e eeuw.

Vindplaats Nieuwlande, gegoten, ronde bak, korte rechte steel met zeshoekige doorsnede, achterzijde steel en ijzeren pen verdwenen, steelbeëindiging lopende leeuw. Geen merk.

Lengte 14,3 cm.

Veertiende- en vijftiende-eeuwse tinnen lepels met ijzeren kern uit de lage landen

Bij sommige exemplaren is de verdikking van de ijzeren pen te zien door een verhoging in de voor- en achterzijde van de bak. De lepel van fig. 6 is hiervan een voorbeeld.

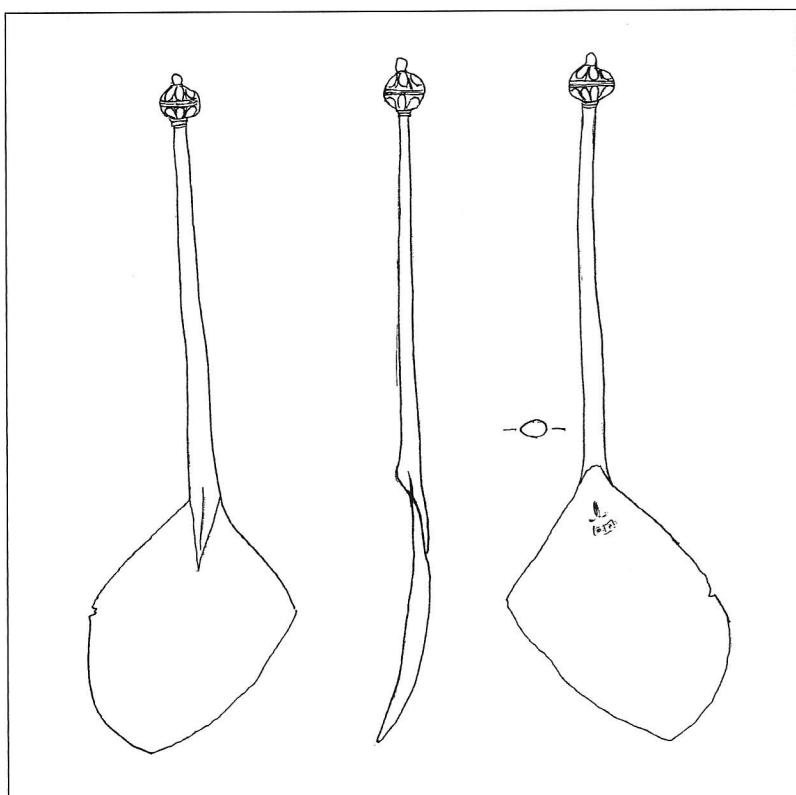
Fig. 6 Lepel, tin

Tweede helft 14e eeuw.

Vindplaats Rotterdam, gegoten, ronde bak met duidelijke verdikking in voor- en achterzijde, lange rechte steel met rechthoekige doorsnede, steelbeëindiging eikel.

Geen merk.

Lengte 17,6 cm.

Bij gegoten lepels uit koperlegering wordt al in de eerste helft van de 15e eeuw een driehoekige versterking (naald) op de overgang van de steel naar de bak toegepast (fig. 7).

Fig. 7 Lepel, koperlegering

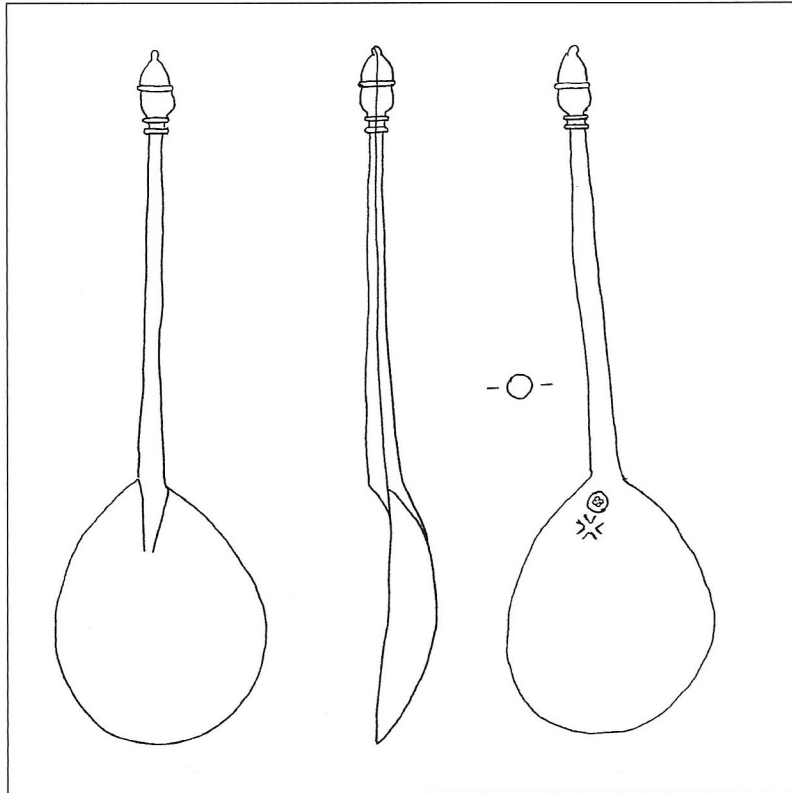
Eerste helft 15e eeuw.

Vindplaats Nederland, gegoten, vijf-vormige bak, lange rechte steel met ovale doorsnede, steelbeëindiging bes versierd met bloemmotief.

Gemerkt op voorzijde bak met gekroonde lelie.

Lengte 17,1 cm.

Veertiende- en vijftiende-eeuwse tinnen lepels met ijzeren kern uit de lage landen

Bij gegoten tinnen lepels duurt het nog tot het einde van de 15e eeuw voor de ijzeren pen in de steel vervangen wordt door een rudimentaire naald op de bak (fig. 8).

Fig. 8 Lepel, tin

Eerste helft 16e eeuw.

Vindplaats Nederland, gegoten, vijgvormige bak, lange rechte steel met ronde doorsnede, steelbeëindiging eikel.

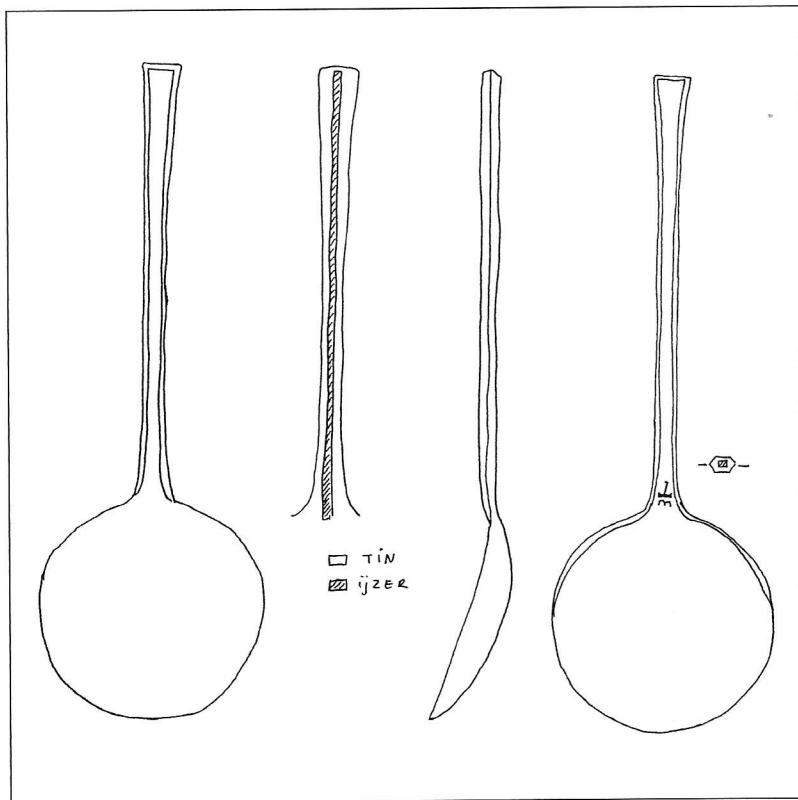
Gemerkt met kleine roos op voorzijde bak, eigendomsmerk St. Andreaskruis op voorzijde bak. Lengte 15,9 cm.

Typen steelbeëindiging 14e-15e eeuw

Bij de steelbeëindigingen komen diverse typen voor. Hierna volgt een beschrijving van enkele lepels met verschillende steelbeëindigingen:

- 1 Recht afgesneden**
- 2 Eikel**
- 3 Bes**
- 4 Dolfijnen**
- 5 Leeuw**

Veertiende- en vijftiende-eeuwse tinnen lepels met ijzeren kern uit de lage landen

Recht afgesneden

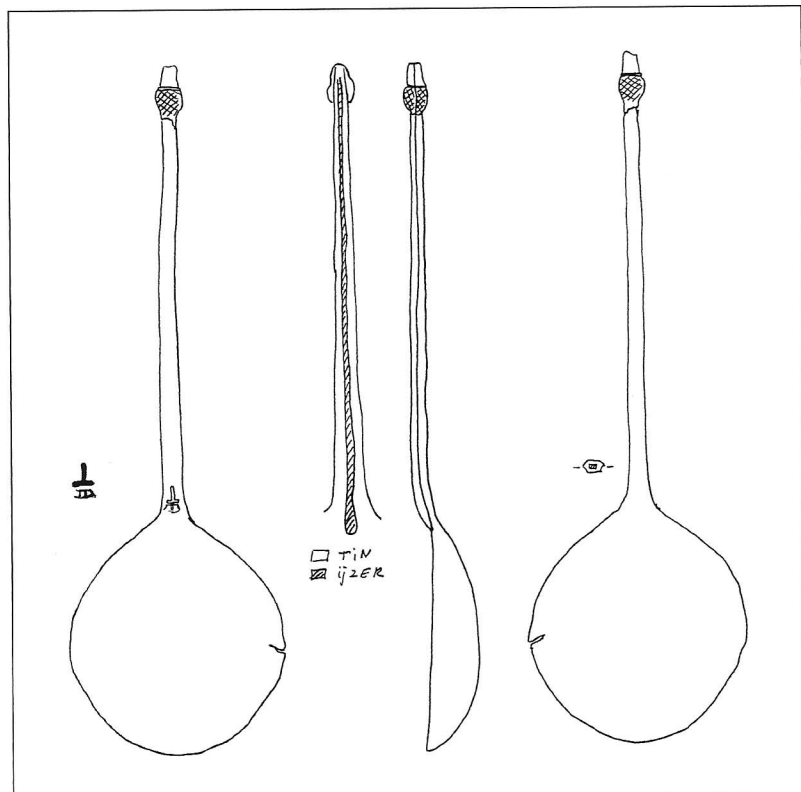
Fig. 9 Lepel, tin

Eerste helft 15e eeuw.

Vindplaats Nederland, gegoten, ronde bak, rechte steel met zeshoekige doorsnede, uiteinde recht afgesneden.

Gemerkt met gekroonde hamer op voorzijde steel.

Lengte 16,9 cm.

Eikel

Fig. 10 Lepel, tin

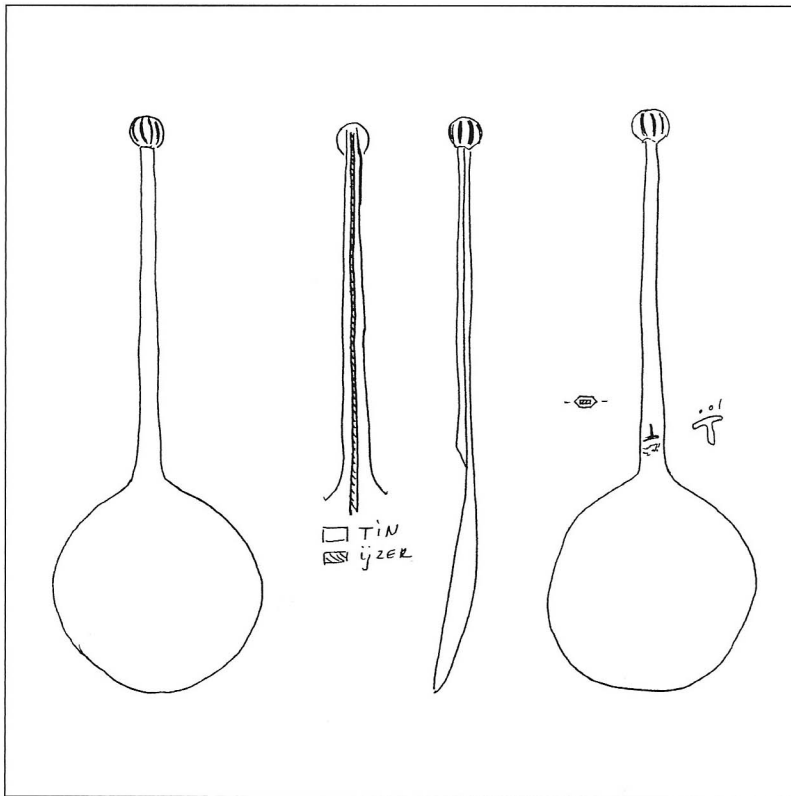
Tweede helft 14e eeuw.

Vindplaats Amsterdam, gegoten, ronde bak, lange rechte steel met zeshoekige doorsnede, steelbeëindiging eikel.

Gemerkt met gekroonde hamer op achterzijde steel.

Lengte 16,6 cm.

Veertiende- en vijftiende-eeuwse tinnen lepels met ijzeren kern uit de lage landen

Bes

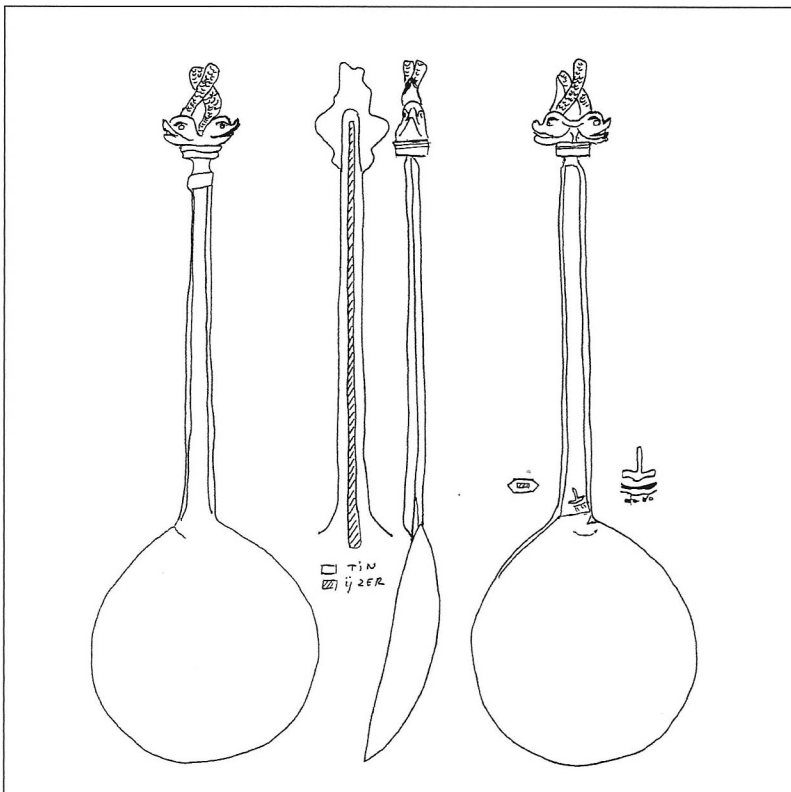
Fig. 11 Lepel, tin

Tweede helft 14e eeuw.

Vindplaats Amsterdam, gegoten, ronde bak, korte rechte steel met zeshoekige doorsnede, steelbeëindiging bes.

Gemerkt met gekroonde hamer op voorzijde steel.

Lengte 14,0 cm.

Dolfijnen

Fig. 12 Lepel, tin

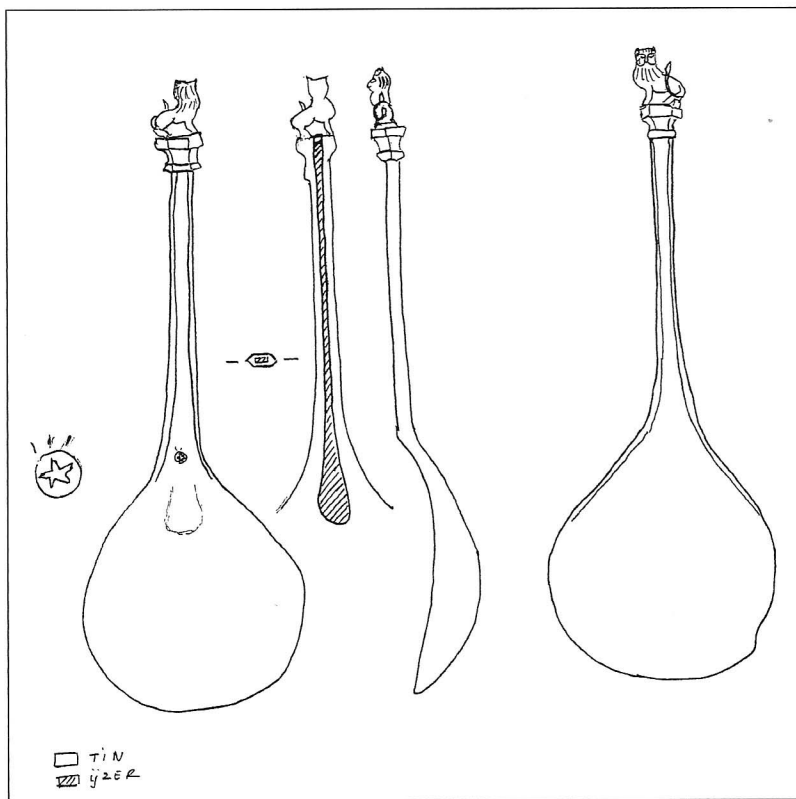
Eerste helft 15e eeuw.

Vindplaats Delft, gegoten, ronde bak, lange rechte steel met zeshoekige doorsnede, steelbeëindiging twee dolfijnen.

Gemerkt met gekroonde hamer op voorzijde steel.

Lengte 17,7 cm.

Veertiende- en vijftiende-eeuwse tinnen lepels met ijzeren kern uit de lage landen

Leeuw

Fig. 13 Lepel, tin

Eerste helft 15e eeuw.

Vindplaats Amsterdam, gegoten, vijgvormige bak, korte rechte steel met zeshoekige doorsnede, steelbeëindiging zittende leeuw.

Gemerkt met gekroonde vijfpuntige ster op achterzijde steel.

Lengte 14,6 cm.

Merken 14e-15e eeuw

De meeste tinnen lepels met ijzeren kern zijn gemerkt met een gekroonde hamer. Voorbeelden hiervan zijn de lepels van fig. 4, 9, 10, 11 en 12. Een uitzondering vormt de lepel van fig. 13 (zie boven) die gemerkt is met een gekroonde vijfpuntige ster. Dit merk werd ook gebruikt bij lepels in koperlegering. Hiervan is de lepel van fig. 14 een voorbeeld.

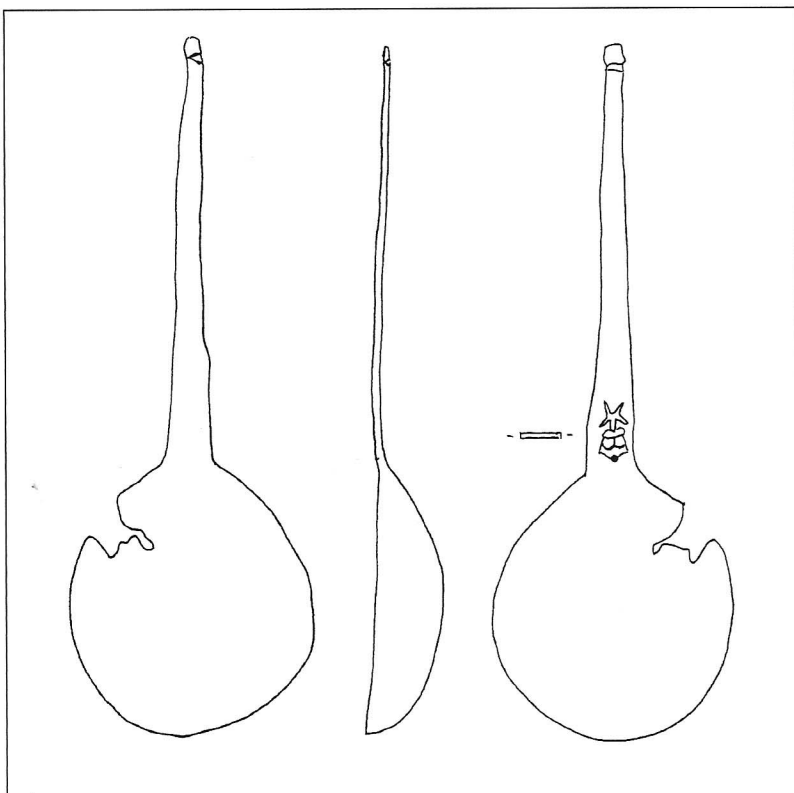
Fig. 14 Lepel, koperlegering

Eerste helft 14e eeuw.

Vindplaats Nederland, uit een plaat geknipt en in vorm gehamerd, ronde bak, korte rechte steel met rechthoekige doorsnede, steelbeëindiging plat knopje.

Gemerkt met gekroonde vijfpuntige ster op voorzijde steel.

Lengte 14,9 cm.

Veertiende- en vijftiende-eeuwse tinnen lepels met ijzeren kern uit de lage landen

Conclusie

Over tinnen lepels van de 14e en de 15e eeuw is weinig bekend. Dit artikel probeert aan de hand van een aantal bodemvondsten in koper en tin helderheid te brengen in de evolutie van de tinnen lepel in de 14e en 15e eeuw.

De tinnen vormen waren een evolutie van de exemplaren in koperlegering.

Het behouden van de oude vormen met het gebruik van nieuwe materialen gaf aanleiding tot grotere kwetsbaarheid van de lepel.

De tinnegieters bedachten een vindingrijke oplossing door de lepels met een ijzeren pen te versterken.

Overigens hadden ze zich niet gerealiseerd dat een ijzeren pen kan roesten en door uitzetting het tin kan aantasten.

Het duurde echter tot de tweede helft van de 15e eeuw voor de constructie van de tinnen lepel verbeterd werd door het aanbrengen van een naald of ratenstaart op de overgang tussen de steel en de bak.

Noten.

1. F.M.Ch.F. Klijn. Eet-en sierlepels in Nederland tot ca. 1850. Lochem-Gent. 1987. p. 29, afb.18.
2. Idem p.30, afb. 20 en 21
3. Idem p.31, afb. 22, 22a.
4. B. Dubbe. Tin en tinnegieters in Nederland. Lochem 1978. p. 106.
5. J. Baart. Opgravingen in Amsterdam. Twintig jaar stadskernonderzoek. 1977 Fibula-van Dishoeck . Haarlem. p. 295, p.296 afb.568.

Een Kamper ordonnantie uit 1477 betreffende de tinnegieterij

B. Dubbe

Kampen was in de veertiende en vijftiende eeuw een heel belangrijke handelsstad mede dank zij de 'Ommelandvaart', de handel en vrachtvaart op de Oostzeelanden. Er ontwikkelde zich daar ook enige nijverheid waaronder de tinnegieterij, het goud- en zilversmids ambacht en talrijke andere ambachten.

Het Kamper stadsbestuur, bezorgd voor uitwassen, besloot om het ambacht van deze lieden in goed vaarwater te houden door ordonnanties uit te vaardigen, die voorschriften bevatten, die op de uitoefening van het ambacht betrekking hadden. Zo werd op 21 juli 1477 een keur vastgesteld voor het tinnegietersambacht¹.

Er werd bepaald, dat er twee soorten tin mochten worden verwerkt namelijk fijn en niet fijn tin. De eerste, het fijne tin, moest worden getekend met de gekroonde hamer en met het merk van de meester, opdat de koper zou weten wie het stuk gemaakt had. Bij het niet fijne tin zou het gehalte maximaal mogen zijn in honderd pond tin, zestien pond lood en vierentachtig pond fijn tin. Meer lood was niet toegestaan. Het zou alleen worden getekend met het merk van de

meester, die het werk had gemaakt. Ook weer opdat men zou weten wie de gieter was.

Om te voorkomen, dat bepaalde onderdelen, zoals het hengsel of het deksel van mindere kwaliteit zou worden vervaardigd, werd een boete vastgesteld van tachtig pond en bovendien in beslagname van het gemaakte werk.

Andere bepalingen hebben betrekking op de keurmeesters, om controle uit te oefenen op de gemaakte bepalingen en op hun beloning voor het werk dat ze moeten doen, door onder andere elke vrijdag het tinwerk te keuren. Bovendien moesten zij de kannen en maten ijken, waarvoor de keurmeesters een plak toekwam, die echter niet moest worden betaald door de tinnegieters, maar door de eigenaars van de kannen².

Noten:

- 1 G.A. Kampen, nr. 242, Digestum Novum 1450 – 1567, fol. XXVI vo.
- 2 Een Overijsselse plak is een achtste Overijsselse stuiver.
- 3 Het pond is behalve een gewichtaanduiding, een rekenmunt van 240 penningen in een pond.
- 4 Een duytmer is 1/8 stuiver.

Werdeijn = keurmeester

Overdragen ende ingesat anno etc. LXXVII opten XXI dach in Julio bij Scepenen, Rait ende geswoeren meenten.

VAN DEN TIJNNENWERCKEN

Soe en sullen die tijnghieters geen tijnwerck wercken meer dan van twee koeren toe weten dat die eene koer fijn sal wesen ende die sal geteikent wesen mitten gecroonden hamer ende mit des meisters teiken omme toe weten wie dat werck gemaikt heeft bij LXXX pont³.

Item die ander koer en sal niet fijn wesen ende dair int hondert wesen sestien pont loets toe weten LXXXIII pont fijn tijns ende XVI pont loets maket tsamen hondert pont ende arger ende sal men niet wercken ende dat geteikent wesen mit des meisteren teiken omme oic toe weten wie dat gemaikt heeft bij LXXX pont.

Item soe en sal niemant enig tijnwerck wercken van stofferinge alse Hengelsche halslit off anders enige stofferinge ten sal alsoe guet wesen als dat werck is dair dat aen gemaikt wort bij verlies des wercks ende bij LXXX pont.

Item soe en sal geen tijnghieter enig gewracht werck vercopen ten sal irst geteikent wesen nae den koer des wercks bij verlies des wercks ende bij XL pont.

Item omme die rechte wairheit hier aff toe vernemen sullen die werdeyns tot allen tijden alst te doen is ende dat gelieft een off twe wercklude tot hem nemen die hem des verstaen ende die dair op eeden dat sie mit hem gaen sullen ende dat tijnwerck besueken ende werdieren nae der ordinancie voirsz. ende iemant den sie dair toe nemen ende dat wedersegede off weigerde die verbuerde XX pont tot der werdeyns behoeff ende sie moegen dair toe nemen alle tijt nye werckluden off den olden holden soe hem dat gelieft mer tot elken reyse sie van nyes dair toe eeden ende oir eedt sal wesen aldus (:" Dat gij dat tijnwerck toe rechte besueken ende toe rechte werderen sullen nae uwen vijff sijnnen ende nae desser ordinancie dat U Got soe helpe ende alle sijne hilligen (").

Item alle Vrijdage sullen die werdeijns dat tijnwerck werdieren in manieren voirsz. ende mede teikenen ten were oft iemant des eer toe doene hadde den solden sie vorderen sonder weigeren.

Item van alle die kueren voirsz. Sal die stat die ene helfte hebben ende die werdeijns mitten koermeister die hem dat helpen besueken die ander helfte onder hem toe deilen.

Item soe sullen die werdeyns hebben van teikenen alse van elke kanne groet off kleyn een duytm⁴.

Item van een doesijn saltvate 1 pl.

Van een doesijn taluieren 1 pl.

Van een doesijn schottelen 1 pl.

Van een doesijn dobbelieren 1 pl.

Item van een halve doesijn 1/2 pl. ende alsoe voirtain mijn off meer nae beloep van den stucken.

Item soe sullen desse werdeyns teikenen off iken die mathen van allen tynnen kannen ende dair van hebben van elke kanne groet off kleyn oir techte mathe toe geven een placke ende dat en sullen die tijnghieters niet betalen mer die lude den die kannen toehoeren ende die die alsoe geteikent willen hebben.

Ende die werdeijns van der ordonancie van den golde ende silver sullen oick werdeijns wesen van desser ordinancie van den tijnwercke.

Alle jaere een van den Raide ende een van de meente afgaen ende weder tosettene desse voirsz. ordinancie van den golde, van den silver ende van den tynne toe wercken sal ingaen Michael: naistcom:

Een bodemvondst van een miniatuur haardplaat

J.E. Wustenhoff

Afb 1

Enkele jaren geleden werd bij graafwerkzaamheden ten behoeve van de Amsterdamse metro een tinnen miniatuur haardplaat gevonden (afb. 1). Haardplaten dienden om de achterwand van de schouw te beschermen tegen de hitte van het open vuur en zorgden tevens voor uitstraling van de warmte naar de woonruimte. Ze waren in de zeventiende- en achttiende eeuw vooral populair in Duitsland en de Noordelijke - en Zuidelijke Nederlanden. De platen waren meestal rechthoekig en aan de bovenkant afgewerkt met een boog, ze werden met enkele haakse krammen in de muur vastgezet.

Het gevonden exemplaar meet 7,0 x 5,5 cm (hxb) en was bedoeld als speelgoed voor in een poppenhuis. Aangezien het bij een poppenhuis uiteraard niet mogelijk was de plaat in de muur vast te zetten, werd aan de onderzijde een rechthoekig stuk van 9,5 x 5,2 cm (lxb) meegegoten dat naderhand werd omgebogen en van pootjes voorzien (afb. 1). Hierop kon bijvoorbeeld een namaak vuurtje gelegd worden of een speelgoed kookpotje of waterketeltje gezet.

Een bodemvondst van een miniatuur haardplaat

Echte haardplaten waren uiteraard niet van tin maar van gietijzer. Ze waren bijna altijd voorzien van een afbeelding, veelal een heraldisch wapen of een bijbelse - of allegorische voorstelling. Het hier beschreven miniatuur exemplaar heeft als afbeelding een klimmende leeuw met vrijheids-hoed op een speer staande binnen een omheining, het in de achttiende eeuw door de Staten van Holland gevoerde wapen (afb. 3). Het geheel wordt omrand door een rankenmotief. Dit wapen komt van 1702 - 1780 ook voor op de Hollandse Duit (afb. 4).

Een nieuw merk?

Op de onderzijde van het meegegoten rechthoekige stuk is door de tinnegieter zijn merk geslagen: een gekroonde roos met in de kroon het jaartal 1744 en in de band van de kroon de initialen GP (afb. 5). Vermoedelijk is dit het merk van de Amsterdamse tinnegieter Gerrit Ploeg, vermeld in 1742, gehuwd in 1742¹. Dubbe toont een ander merk van Gerrit Ploeg, een viermerk. Het is een sprekend merk omdat in het vierde schildje een ploeg met een kroontje erboven is afgebeeld².

Afb 3

Afb 4

Afb 5

Noten:

¹ Dubbe, B. Tin en tinnegieters in Nederland,

Lochem 1978, blz. 329

² idem, blz. 329 en 333, fig. 233.

Oude en nieuwe merken

J. Beekhuizen

Afb. 1

Tabakspotten

Enige tijd geleden liet mij een echtpaar, overigens geen echte tinverzamelaars, twee identieke Hollandse tabakspotten zien (af.1). Qua stijl zitten ze tussen Louis XIV en Louis XV in. Twee dezelfde objecten tegenkomen gebeurt zelden, en zeker niet wanneer ze door één en dezelfde tinnegieter vervaardigd zijn.

Beide tabakspotten zijn prachtig gemerkt, maar het merk en de daarbij behorende tinnegieter zijn helaas (nog) niet bekend. De afgebeelde merken laten zich als volgt omschrijven: een gekroonde X boven het viermerk met in het eerste schildje de gietersinitialen SAS; in het tweede

schildje een engeltje naar rechts met palmtak; in het derde schildje een klimmende leeuw naar links tegen een palmtak en in het vierde schildje mogelijk een stadswapen of een onderdeel van een sprekend merk.

Oude en nieuwe merken

Afb. 2

Afb. 3

De tabakspot links heeft een wat onduidelijker merk, waarbij alleen de initialen AS te lezen zijn (afb. 2). De rechter tabakspot toont het best leesbare merk (afb. 3).

Afmetingen linker tabakspot:

Hoogte: 15,1 cm

Lengte: 15,2 cm

Breedte: 10,4

Afmetingen rechter tabakspot:

Hoogte: 15,3 cm

Lengte: 15,2 cm

Breedte: 10,3 cm.

Gegraveerde gelegenhedslepel

Het echtpaar had ook nog een versierde lepel

met een merk van tinnegieter H.M. Scheepers

(geboren te Amsterdam 1758, in 1779 naar

Alkmaar, overleden in 1838).

Over deze tinnegieter stond een artikel in de Tinkoerier van juni 2003¹. Dit merk is zeer duidelijk, in tegenstelling tot de merken die beschreven staan in eerder genoemd artikel (afb. 4). Om de engel heen staat van links naar rechts de naam M.H. Scheeper. Niet Scheepers!

Afb. 4

Oude en nieuwe merken

Afb. 5

Afb. 6

Niet alleen het merk op de lepel is interessant, ook de graving. Aan de voorzijde in de bak is een boerin met een koe bij een voerbak afgebeeld (afb. 5). Aan de achterzijde staan de gecalligrafeerde initialen MDG (afb. 6). De bovenzijde van de steel is eveneens gegraveerd. Er bestaan lepels van H.M. Scheepers met dit ornament in reliëf (afb. 7)². Deze lepel was waarschijnlijk een geschenk bij een of andere gelegenheid. Lengte lepel: 17 cm.

Afb. 7

Engelenkan

Helaas kennen wij niet zoveel Maastrichtse tinnegieters. Hun merken vormen een nog onontgonnen gebied.

In Dubbe staan vier bekende en twee onbekende merken van Maastrichtse tinnegieters afgebeeld³.

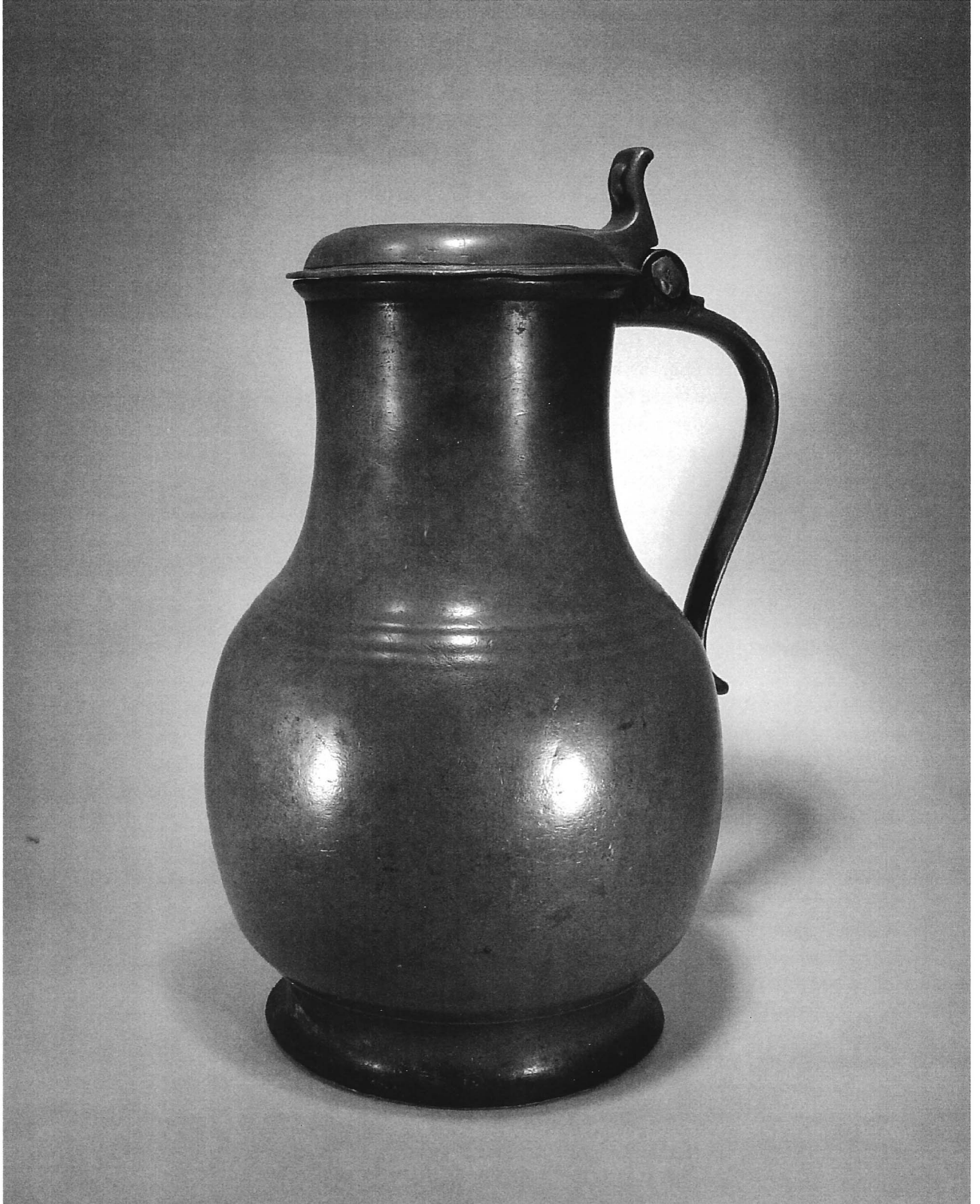
Ook Beekhuizen beeldt enkele Maastrichtse merken af⁴.

Afb. 9

Onlangs is mij een Maastrichtse engelenkan (afb. 8) voor restauratie aangeboden. De merken staan aan de buitenkant van de bodem: een combinatie van twee merken van verschillende gieters (afb. 9).

Oude en nieuwe merken

Afb. 8

Oude en nieuwe merken

Een ervan in de vorm van de gekroonde roos met in de band van de kroon het jaartal 1696 en in de kroon de gietersinitialen HD (afb. 10). Dit merk van een nog onbekende gieter uit Maastricht is meestal te vinden samen met een engelmerk met dezelfde gietersinitialen HD en de plaatsnaam Maastricht⁵.

Afb. 10

Het andere merk is een verrassing. Het is een gekroond engelmerk met in de kroon de gietersinitialen WA (afb. 11). Deze zouden kunnen staan voor Willem Adolphi, die gehuwd is in 1690 en overleden in 1733⁶. Het jaartal 1696 in het roosmerk en de tijd dat Adolphi gewerkt heeft, mogelijk dus vanaf 1690, vormen een logisch geheel. Maar waarom twee merken van verschillende tinnegieters? Heeft tinnegieter HD de mallen van Willem Adolphi overgenomen? En zouden de beide tinnegieters samengewerkt hebben? Het zal voorlopig nog een raadsel blijven.

Afb. 11

Het is de tweede keer dat ik een dergelijke combinatie van merken ben tegengekomen. De eerste keer op de achterzijde van een Hollands schoteltje met smalle rand. Het engelmerk laat een verschil zien: de initialen WA staan in het merk op het bordje ónder de engel (afb. 12), terwijl ze in het merk op de kan in de kroon staan.

Afb. 12

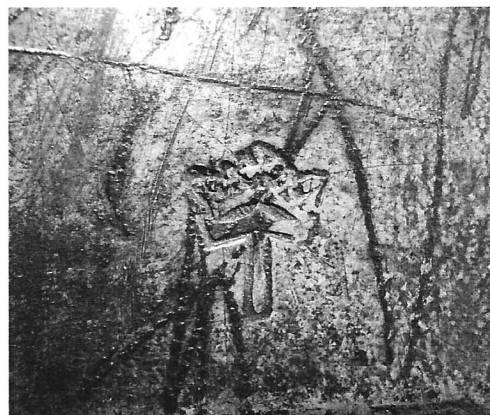
Willem Adolphi is de tinnegieter van de veertien Maastrichtse stadskannen, die tot de collectie van het Bonnefanten Museum behoren. Deze kannen zijn 55 cm. hoog en hebben aan de voorzijde van het kanlichaam in een vijfpuntige ster als versiering. De vijfpuntige ster is een onderdeel van het stadswapen van Maastricht en komt ook voor in het hart van de gekroonde roos.

Oude en nieuwe merken

Schotel

Een tijd terug toonde mij iemand de hierbij afgebeelde schotel met een uitzonderlijk mooie bodempatina (afb. 13). Vanwege de grootte wil ik u deze niet onthouden.

In 1960 werd deze schotel bij graafwerkzaamheden, als afdichting van een put, in Dordrecht gevonden. De diameter bedraagt 43,7 cm!
Aan de voorzijde op de rand is de schotel gemerkt met een gekroonde hamer en is mede door de vorm te dateren in de eerste helft van de zestiende eeuw (afb. 14).

Afb. 14

Afb. 13

Noten:

- 1 G. Groenendijk – H.M. Scheepers in Stedelijk Museum Alkmaar in De Tinkoerier, mededelingenblad van de Nederlandse TinVereniging, jrg. 11, nr. 1, juni 2003, blz. 18 e.v.
- 2 J.F.H.H. Beekhuizen – Catalogus Verkoopexpositie Oktober 2000, Amsterdam 2000, blz. 6 en 7, fig. 2.
- 3 B. Dubbe – Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, blz. 366.
- 4 J.F.H.H. Beekhuizen – De schoonheid van het oude Tin, 's-Hertogenbosch 1998, blz. 61 en 63.
- 5 Idem, blz. 61, afb. H en I.
- 6 B. Dubbe – Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, blz. 365.

Hendrik Kamphof versus Hans Klein

A. Korstjens

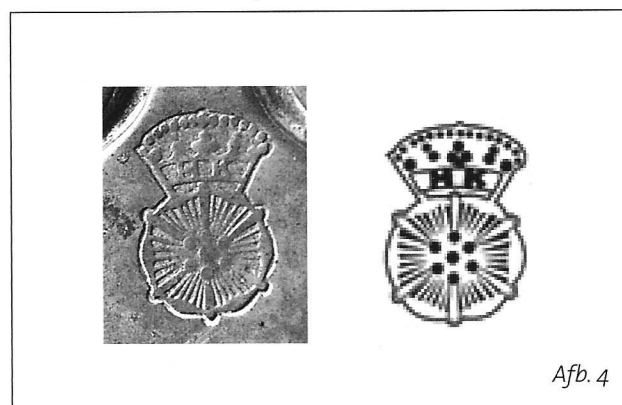
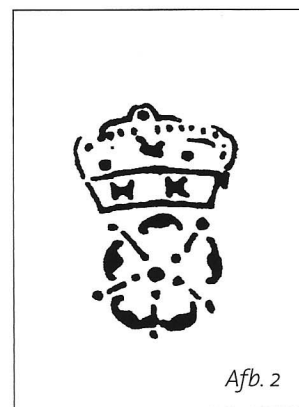
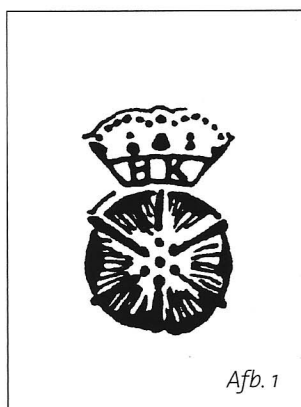
Op pagina 381 van mijn exemplaar van het bij iedereen van de NTV ongetwijfeld bekende boek van ons ere-lid B. Dubbe, staat onder nummer 559 en 560 twee gekroonde rozen van Herman Kamphof

(afb. 1 en 2).

Bij mijn niet aflatende speurtocht naar Nederlands tin uit de 20e eeuw stuitte ik onlangs op een internetveiling op een brandewijnkom, die gezien het stempel aan de onderzijde, ongetwijfeld gemaakt is door de Haagse tingietser Hans Klein (afb. 3). Hans Klein is geboren in 1914 en is sinds 1948 tingietser. Deze ex-werknemer van Meeuws is na 1963 voor zichzelf begonnen. Stempels en mallen zijn in 1982 (1985?) overgenomen door de fa. Roelen uit De Bilt. Het is (nog) niet bekend of Hans Klein nog in leven is. Regelmatig worden er nog artikelen van Hans Klein aan mij aangeboden.

Maar, nu komt de grote verwarring. Op beide oren van deze brandewijnkom staat ook nog eens een gekroonde roos! Mét de initialen HK. Ik heb geprobeerd deze roos na te tekenen met nevenstaand resultaat (afb. 4).

Ziet u ook wat ik zie? Er is een zéér opvallende gelijkenis die tot verwarring zou kunnen leiden. Het meest opvallende verschil dat ik heb kunnen ontdekken is de bovenkant van de kroon die bij Hans Klein een enigszins doorgaande lijn is en bij de tekeningen uit het boek van B. Dubbe is de lijn meer gegolfd.

Maak kennis met de verzameling van Ton & Yvonne Kooyman uit 's-Hertogenbosch

A. Korstjens

Zoals u in het laatste nummer van de Tinkoerier heeft kunnen lezen, zou er een nieuwe rubriek opgestart worden waardoor de leden onderling elkaar, maar zeker ook elkaars verzameling beter zouden kunnen leren kennen. Met een vaste serie van 11 vragen loopt Aart Korstjens samen met een van de leden van de NTV door zijn of haar (of soms hun) verzameling. Ik kan u verzekeren dat de antwoorden soms boeiend zijn. Die rubriek begint met het bovenstaande motto.

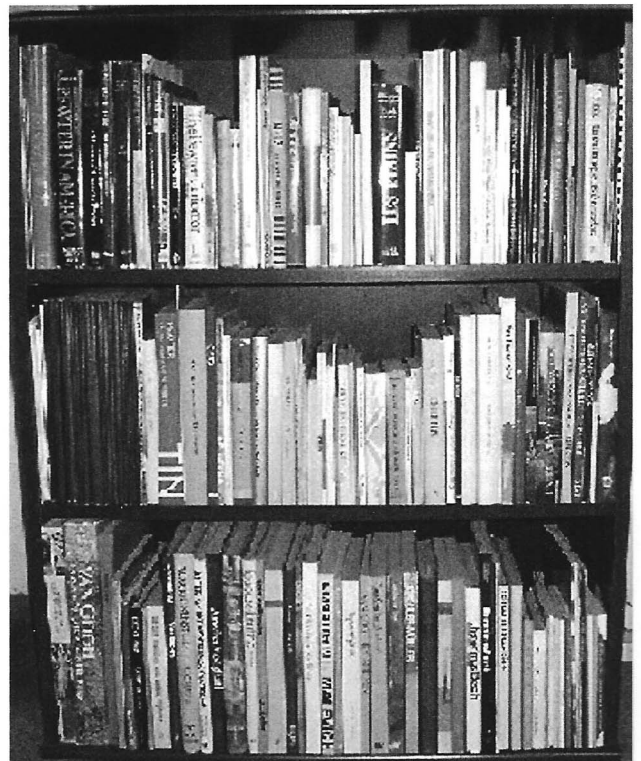
Vertel in maximaal 5 zinnen iets over jezelf.

Ton is sinds 1993 lid van de Ned. Tinvereniging en sinds 1997 ook lid van het bestuur en vanuit die functie ook penningmeester van de Nederlandse Tin Bibliotheek.

Sinds zijn pensionering is hij in de wintermaanden bijna dagelijks met tin bezig. Archiefonderzoek, veel lezen, gegevens digitaal verwerken op de PC en soms een speciale opdracht vanuit het bestuur. En altijd op jacht naar boeken.

Vertel in minimaal 10 zinnen iets over je verzameling.

De verzameling, verdeeld over woon- en werkkamer, bestaat uit zo'n 120 tinnen voorwerpen. In het begin verzamelden Ton & Yvonne uitsluitend tin uit 's-Hertogenbosch. Dat maakt nu nog steeds 50% van de verzameling uit. In de loop van de tijd is die grens iets verlegd en nu verzamelen ze alles wat mooi en betaalbaar is. Bijna alles dateert uit de 18e en het begin van de 19e eeuw maar voor specifiek Bossche maatbekers mag het ook iets later zijn. Praktisch alles is puntgaaf én gemerkt. Naast het vermeldde 18e en 19e eeuwse tin maakt Ton nog wel eens een uitstapje naar wat moderner tin van bekende ontwerpers zoals Chris van der Hoef, Georg Nilsson, F. Medoc en Pechez. Een apart hoofdstuk naast de verzameling tin is de verzameling boeken over tin. Een rijk gevulde boekenkast met niet alleen meer dan 100 boeken, maar ook met tientallen ordners met kranten- en tijdschriftartikelen.

Wat was je eerste aankoop?

Een boek. Toen Ton en Yvonne in 1979 op een antiekbeurs in Rotterdam waren zagen zij daar een mooie tinnen schotel. Maar hoe weet je nu of dat allemaal wel echt is? Het advies van de antiquair was: *U moet deze schotel niet kopen, maar het recent verschenen boek van Bé Dubbe. En als u dat gelezen heeft komt u gewoon volgend jaar weer bij mij terug.*

Maak kennis met de verzameling van Ton & Yvonne Kooyman uit 's-Hertogenbosch

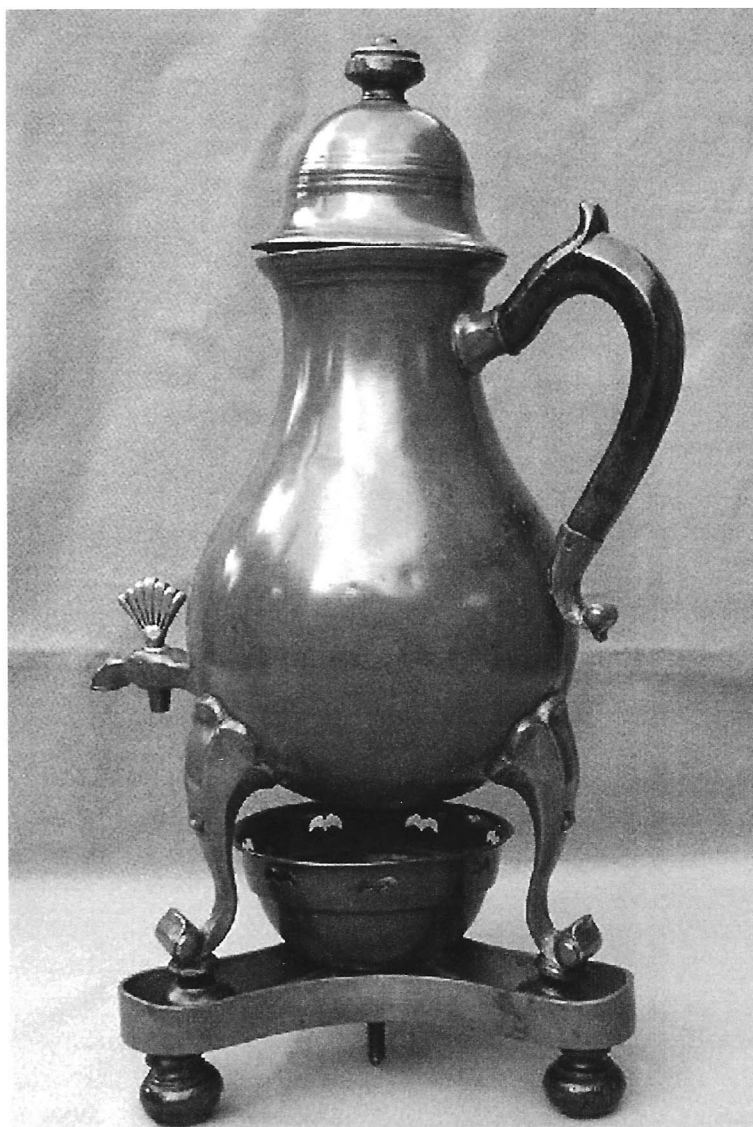

Wat was je laatste aanwinst?

Ton heeft recentelijk een mooi mofkruikje uit het begin van de 19e eeuw aangekocht. Dat heeft een mooi plaatsje gekregen naast de 2 reeds aanwezige kleine kruikjes.

Wat is het mooiste wat je ooit gekocht hebt?

De ogen van Ton, maar zeker ook die van Yvonne beginnen te glimmen en vol "liefde" kijken ze naar hun kraantjeskan uit de 19e eeuw. Gemerkt aan de binnenzijde op de bodem, zoals toen gebruikelijk was. Het houten handvat duidt op een Brabantse afkomst. Een bijzonder mooi en gaaf onderstel op pootjes met vuurbakje completeren het geheel. Alle verhoudingen, hoogte, diameter zijn perfect. Totale hoogte 32,8 cm.

Maak kennis met de verzameling van Ton & Yvonne Kooyman uit 's-Hertogenbosch

Wat was wat je zou kunnen noemen “De miskoop van de maand”?

Eigenlijk konden we het op onze klompen aanvoelen. Te zwaar, het handvat verticaal uit twee helften en té goedkoop. Maar het was (en is eigenlijk nog steeds) zo'n mooi kannetje.

Wat zou je het liefste ooit nog eens aan je verzameling willen toevoegen als geld geen rol zou spelen?

Op die vraag heeft Ton het antwoord onmiddellijk klaar. Ik denk dat er wel meer leden zijn die graag nog eens een echte Nijmeegse Gilde-Rembrandtkan aan hun verzameling zouden willen toevoegen. Ton vindt de Nijmeegse kannen nét iets mooier dan die uit andere steden.

Wat uit je verzameling zou je nog wel op korte termijn willen verkopen?

“Niets”, is het korte antwoord. Zelfs die ene “miskoop” heeft een warm plaatsje in hun hart. Ton zou dus echt geen handelaar kunnen zijn want hij wil geen afstand doen van wat hij eenmaal aangekocht heeft.

Wat is je favoriete beurs / veiling?

Zeker ook omdat hij nu relatief ruim in de tijd zit bezoekt hij samen met Yvonne de bekende beurzen PAN (Amsterdam) TEFAF (Maastricht) en de Artfair in 's-Hertogenbosch.

Hoe heb je je verzameling gedocumenteerd / gecatalogiseerd?

Geweldig is het juiste woord. Alles, maar dan ook alles, is tot in detail gedocumenteerd en beschreven. Gelukkig voor Ton heeft hij ook plezier in het werken op zijn PC want zonder zo'n “rekentuig” zou hij het niet kunnen. Alles (zelf) digitaal gefotografeerd. En hij vergeet ook niet om zeer regelmatig een back-up te maken voor het geval dat er iets fout zou gaan.

Eens komt er voor ons allemaal de tijd dat wij onze verzameling niet meer zelf kunnen verzorgen. Wat denk je dat er dan met je verzameling gebeurt?

Ook daar hebben ze al over nagedacht. Om te voorkomen dat hun verzameling ergens in een museum (lees museumdepot) terecht zal komen zullen zij dan hun verzameling in zijn geheel of in delen weggeven aan mensen waarvan zij de overtuiging hebben dat zij er niet uit winstbejag, maar uit pure liefde voor tin elke dag van zullen genieten.

Na een leuke én leerzame middag in 's-Hertogenbosch keren Marjan en ik vol enthousiasme terug naar Oosterhout. Ja hoor,..... ze bestaan, de echte liefhebbers.

Literatuur over tin

H.B. van Wijk

Wij mogen wel trots zijn op het feit dat *Toys, Trifles & Trinkets* is getooid in een stofomslag, waarop in kleur voorop een deel van een schilderij van Pieter Aertsen en achterop een deel van het Straatje van Johannes Vermeer is afgebeeld, afbeeldingen van twee schilders uit de Nederlanden dus.

Het dit jaar verschenen boek is gebaseerd op de collectie van 1.800 stuks tinnen speelgoed en miniatuur voorwerpen van het Museum van Londen, 'probably the largest and most important of its kind in the world.'¹

Het boek behandelt in drie delen niet alleen de collectie van het museum, maar vele objecten meer van loodtin en – in mindere mate – van tin met een koperlegering (tesamen 'base-metal') en beoogt deze miniaturen in volle omvang te behandelen.

Het lijkt me een zeer geslaagde poging.

Deel I, de inleiding benadert het onderwerp vanuit enige algemene gezichtspunten, zoals de archeologische context, de markt, materiaalsamenstelling en produktie (het gaat om massagoed) en de datering. Gewezen wordt op het feit dat de oevers van de Theems, en wel het gedeelte dat bij eb droogvalt, de grootste leverancier van deze voorwerpjes vormen. En hoewel de Nederlanden worden genoemd als een andere belangrijke vindplaats, wordt geen twijfel geuit over de Engelse herkomst van het besproken materiaal. Voor het merendeel zal dat vast wel juist zijn, maar mij is verteld dat de overzeese handel flink heeft meegeholpen om te voldoen aan de Engelse vraag naar 'Engelse' bodemvondsten.

Deel II omvat de catalogus, verdeeld in 15 hoofdstukken die typologisch zijn ingericht, van armatuur tot windmolens. Dit gedeelte maakt deze uitgave tot een geweldig bladerboek, de verscheidenheid van voorwerpen op mini-formaat getuigt van een grote fantasie en vaardigheid in vormgeving. De titel, die zich zo'n beetje laat vertalen als: speelgoed, gewoon tin/niemendalletjes en draagornamenten – zo blijkt uit deze bonte verzameling – is goed gekozen.

Deel III bevat enige appendices, een bibliografie en een index.

Wie dit prachtige boek beziet denkt ongetwijfeld

meteen aan de twee delen *Heilig en Profaan* van H.J.E. van Beuningen en anderen. De daarin behandelde insignes met een religieus of profaan thema, komen in groten getale in het besproken boek terug. Hetzelfde geldt natuurlijk voor het proefschrift van Annemarieke Willemsen over *Middeleeuws speelgoed in de Nederlanden*. Beide auteurs verleenden dan ook hun medewerking.

Opnieuw is gedemonstreerd dat ook de kleine cultuurgeschiedenis de moeite van het bestuderen en toegankelijk maken voor een groot publiek, meer dan waard is.

¹ Enige leden van de Nederlandse TinVereniging zouden op deze uitspraak kunnen afdingen.

Toys, Trifles & Trinkets | Base-metal miniatures from London 1200 to 1800

Hazel Forsyth with Geoff Egon, Unicorn Press, London 2005

ISBN 0 906 290 74 0 – 479 p., 725 afb., waarvan 14 in kleur.

Heilig en Profaan | 1000 laat-middeleeuwse insignes uit de collectie H.J.E. van Beuningen

H.J.E. van Beuningen en A.M. Koldewey, Stichting Middeleeuwse Religieuze en Profane Insignes, Cothen 1993

ISBN 90-900 6796-8 – 342 p., talloze afb.

Heilig en Profaan 2 | 1200 Laatmiddeleeuwse insignes uit openbare en particuliere collecties

H.J.E. van Beuningen, A.M. Koldewey en D. Kicken, zelfde uitgever, 2001

ISBN 90 901 4881 7, 512 p., talloze afb., enige in kleur.

Kinder delijt | Middeleeuws speelgoed in de Nederlanden

Annemarieke Willemsen, diss., Nijmegen University Press 1998

ISBN 90 5710 061 4 – 412 p., talloze afb., waarvan 16 in kleur.

Oude nummers De Tinkoerier

Nog beschikbare nummers van De Tinkoerier van vóór het lopende jaar, worden verkocht à € 5,00 per exemplaar, plus verzendkosten. Voor het lopende jaar is het alleen mogelijk de twee verschenen/te verschijnen exemplaren te kopen voor samen € 30,00. Sommige nummers zijn niet meer voorradig maar worden nog door leden gezocht. Indien u van uw oude nummers afstand wilt doen, schenkt u die dan svp aan de Vereniging. U doet een ander lid een plezier en u spekt de clubkas.

Thans zijn de volgende oude nummers voorradig:

1993 nr. 2

1994 nr. 1 en 2

1995 nr. 1

1996 nr. 1 en 2

1997 nr. 1 en 2

1998 nr. 1 en 2

1999 nr. 1, 2 en de speciale uitgave van nr. 2
over de kannen van de Zwanenbroederschap
in 's-Hertogenbosch.

2000 nr. 1 en 2

2001 nr. 2

2002 nr. 1 en 2

2003 nr. 1 en 2

2004 nr. 1 en 2

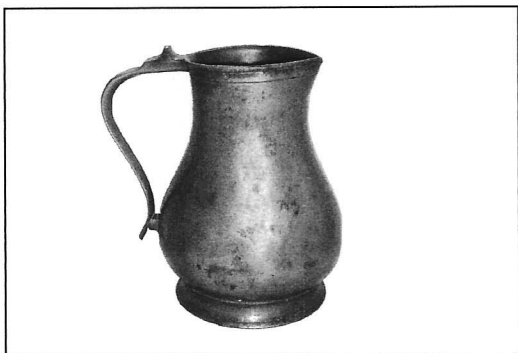
Zolang de voorraad strekt !

Correspondentie aan H.B. van Wijk: hbvanwyk@tiscali.nl

Aanvulling op Tinnegieters uit de 'Pays de Luxembourg'

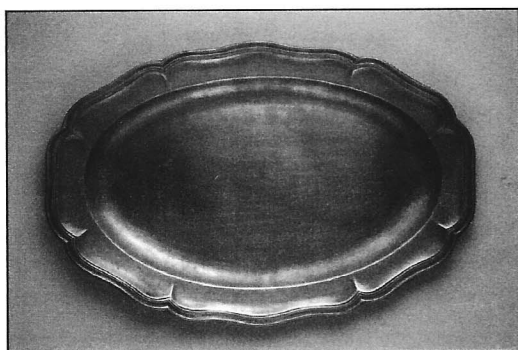
In De Tinkoerier, jaargang 13, nummer 1, juni 2005 staan op blz. 17 bij het artikel Tinnegieters uit de 'Pays de Luxembourg' door T.J. Dangis een drietal voorwerpen afgebeeld. Helaas zijn de hierbij behorende bijschriften niet vermeld. Op verzoek van de auteur plaatsen wij nogmaals de foto's met de tekst.

Redactie

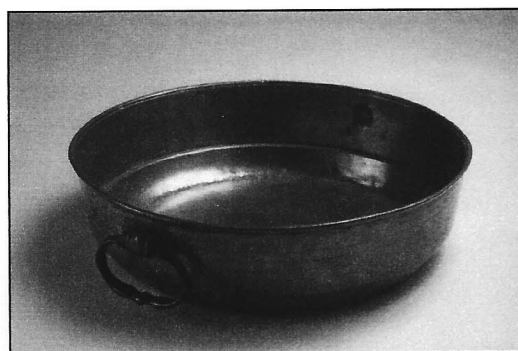
Inhoudsmaat voor vloeistoffen

Afgeijkt met de letters V en W op buitenzijde oor
Werkplaats van I.B. Hennequin te Saint-Hubert
2e helft 18e eeuw
Hoogte: 19,8 cm.
Privé verzameling te Châtelet

Ovale schotel

Werkplaats van Charles Rufeta
Werkzaam ca. 1800 – ca. 1833
Afmetingen: 28,4 x 41,8 cm.
Verzameling Musée National d'Histoire et d'Art
te Luxemburg
Inventarisnummer : 1959 – 10/1
Foto : Tom Lucas

Groenten – aardappelkom

Werkplaats van J. Nervengo te Luxemburg
19e eeuw
Verzameling Musée National d'Histoire et d'Art
te Luxemburg
Inventarisnummer 1941-51/1B
Foto: Tom Lucas

Colofon

Ontwerp en lay-out
Oranje boven, 's-Hertogenbosch

Drukwerk
ADC, 's-Hertogenbosch

Anna 1744
Dinsd 20 Maart 1744 Linnische Oek
in Botche 1744 gabo raad Dins
1744 1744 alle Anna 1844
in 1744 1744 1744
36 Kalkweg

